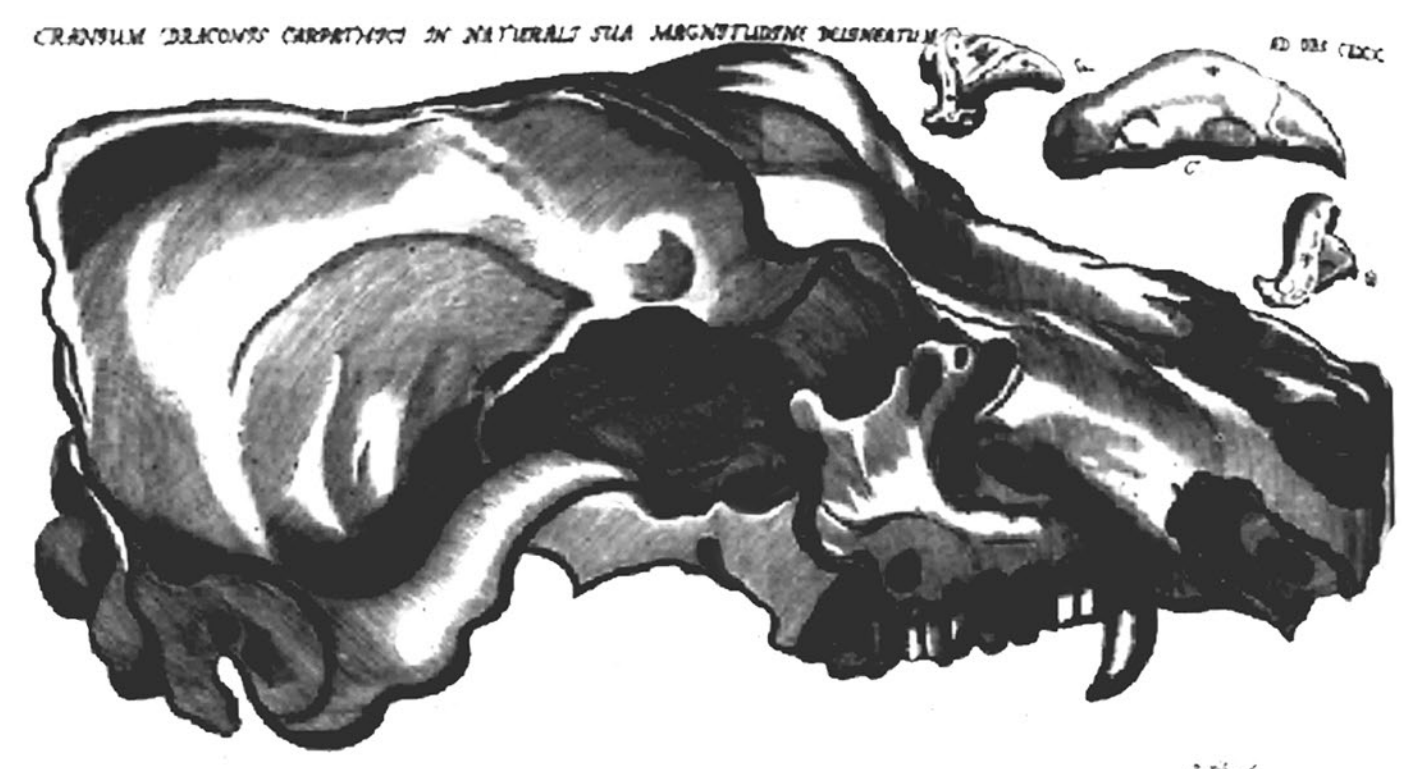

AZ ÉV ŐSMARADVÁNYA

• 2017 •

barlangi medve

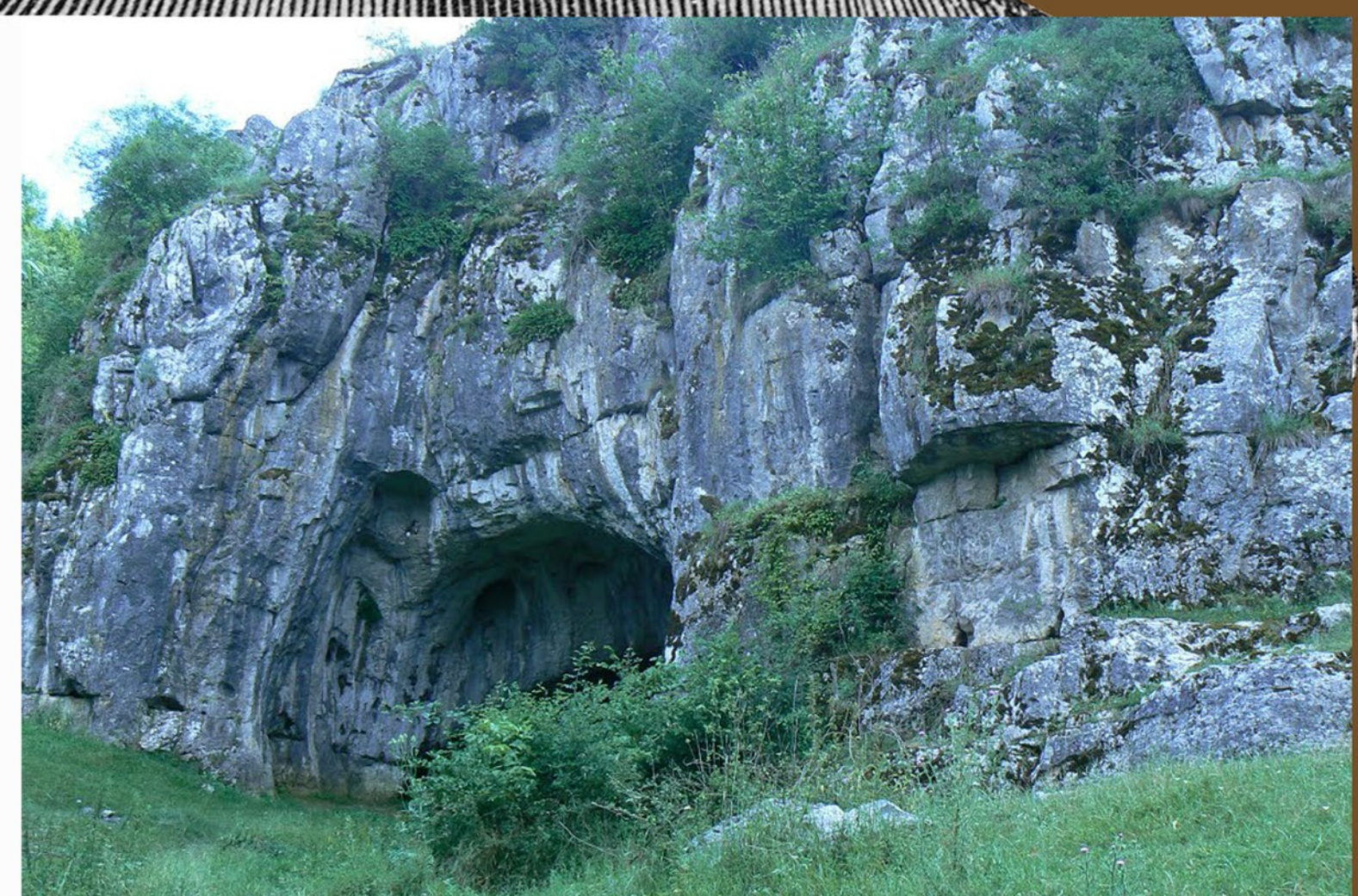
Sárkánycsontok, sárkányfogak

A barlangokban tett látogatásokról szóló középkori iratokban rendszeres esik hatalmas állati csontokról, amelyeket a korabeli szerzők többnyire sárkányok vagy az egyszarvú maradványainak vélték, ám amelyeket többnyire a kihalt barlangi medve, tudományos nevén *Ursus spelaeus* hagyhatott hátra. A jégkorszaki vadállat csontjainak a legkorábbi ábrázolása 1673-ban jelent meg, majd egy évvel később egy koponya rajza (balra) is napvilágot látott Johannes Paterson Hain és Heinrich Vollgnad orvosoknak a "Kárpátok sárkányairól" írott tanulmányaiban. Érdekes, hogy az agykoponya oldalnézetben, az arckoponya viszont felülnézetben látható a rézkarcon. Feltehetően a koponya megtalálója illesztette valamely patás állat zápfogait és egy kisebb ragadozó szemfogát az állkapocsba, hogy több pénzt kaphasson a leletért. Jobbra a barlangi medve metszőfoga (fent) és zápfoga látható.

Hálószoza és kriptá

A barlangi medvék - nevékhöz híven - idejük egy részét barlangokban töltötték, amelyek sokuk számára a végső nyughelyet is jelentették. Feltűnő maradványaik miatt az ilyen üregeket a barlangjáró ember több helyen Sárkánylyuknak vagy Sárkány-barlangnak nevezte el. Némelyikben valószínűleg bányászni lehet a barlangi medve csontjait. A stájerországi Drachenhöhle-ben például eddig 30 000 példányt gyűjtöttek. A kárpáti térségben különösen az Erdélyi-középhegység barlangjai számítanak a barlangi medvék temetőjének. Az Oncsásza- és Igric-barlangokból (képtünkön) származó látványos koponyák és egyéb csontok számos gyűjteményben megtalálhatók.

Távoli rokonok

A barlangi medve (balra) és a barnamedve (*Ursus arctos*) koponyáját összehasonlítva az alaki hasonlóság mellett különbségek is fölfedezhetők. A leginkább szembevetendő a méretbeli. Emellett a barlangi medve koponyája magas, homloka pedig meredek. A fogazatban is mutatkoznak eltérések: az agyarszerű szemfogak mögött hiányoznak a barnamedvére jellemző előzápfogok, a hátulsó zápfog viszont kimondottan hosszú. Gumós felszíne inkább a mindenevők fogazatára emlékeztető.

Hol van már

a tavalyi hó, pontosabban a jégkorszak és annak jellemző állata? A barlangi medvéhez és a barnamedvéhez vezető törzsejlődési ágak mintegy 1,3 millió évvel ezelőtt különültek el. Az Európa pleisztocénjéből ismert *Ursus deningeri* fajt a barlangi medve közvetlen elődjének tekintik, bár egyes szerzők szerint "Deninger medvéje" valójában a barlangi medve korai alakja. A jégkorszak késői szakaszában az *Ursus spelaeus* Dél-Angliától a Kaszpi-tenger vidékéig gyakori állat lehetett, és együtt élt a gypjas mamuttal, a barlangi hiénával, a barlangi oroszlánnal és néhány más nagyemléssel. A sajátos állatsereglet kihalása területéről területre változó sebességű folyamat volt. A barlangi medve 25-30000 ezer éve történt kihalásában egyaránt szerepet játszhatott a genetikai hanyatlás, az éghajlat és ezáltal a növényzet megváltozása, valamint az ősi ember vadászó tevékenysége. Szunyoghgy András ceruzarajza.

A megőrződéshez szerencse kell

A szárazföldök a lepusztulás térszínei, ahol az élőlényeket alkotó anyag elhalása után rendszerint viszonylag gyorsan visszakerül a természet körforgásába. A kisebb-nagyobb karsztos üregek, barlangok azonban képesek megvédeni a maradványokat a földfelszínen ható, azokat megsemmisítő erőkötől, mint például a szállítódás vagy a szétfagyás. Mindazonáltal a barlangi medve maradványainak túlnyomó része izolált fog, koponya, vagy más csontelem, teljes csontvázat nagyon keveset találtak. A végtagsontok között számos olyan akadt, amelyen lyukak sorakoznak. Ezeket korábban őskori hangszernek, afféle furulyának vélték, ám mára kiderült, hogy azok inkább a barlangi hiéna (*Crocota spelaea*) harapásnyomai. A balra felül-, jobbra alulnézetben látható koponya az Igric-barlangból került elő.

Félelmetes ellenfél

A barlangi medvének a jégkorszak utolsó eljegesedése idején már nem csak az éghajlat hidegre fordulásával kellett megküzdenie, hanem egy új ellenféllel, az emberrel is, aki hozzá hasonlóan a barlangokban keresett menedéket az időjárás viszontagságai elől. A két faj közti konfliktus azonban túlnőtt a társbélők torzalkodásán: elődeink nem csak a barlangok elfoglalása céljából irtották a barlangi medvét, hanem minden bizonnyal húsáért és prémjéért is. A háború hosszú ideig tartott, az egyes csaták pedig többnyire kétesélyesek lehettek. Az ősi ember eltörpült a 400-600 kilós hímek, de még a fele olyan súlyú nőstények mellett is. Zdeněk Burian (1905-1981) festménye.

Fegyver és ékszer

A barlangi medve, bár fogazata és csontjainak stabilizotóp-összetétele alapján inkább mindenevő volt mint vérszívó ragadozó, ijesztő szemfogakkal büszkélkedhetett, amelyeket szükség esetén bizonyára használt is. A gyűjteményekben őrzött koponyák közül sokból hiányoznak a szemfogak. Ez részben természetes folyamat eredménye, vagyis maguktól kiesettek, részben pedig emberi kéz távolította el őket például azért, hogy átfúrva nyakba akasztható ékszert készítsen belőlük. Átfúrt medvefogakat több ősemberi telephelyen találtak.

A jégkorszak előttünk van

A jégkorszakok bolygónk történetének vissza-visszatérő időszakai, amelyeket részben földi, részben asztronómiai okok idéznek elő, és amelyek során hidegebb és melegebb periódusok (glaciálisok és interglaciálisok) váltják egymást. A kutatók szerint jelenleg egy interglaciálisban élünk. A pleisztocén jégkorszak, vagyis Földünk közelmúltja iránt érdeklődők használnak forgathatják Gasparik Mihály és Medzihradsky Zsófia, a Magyar Természet-tudományi Múzeum munkatársai 2016-ban megjelent könyvét.

